

OIKEUSMINISTERIÖ

Lainvalmisteluosasto

Viite: Lausuntopyyntö 12.11.2012 OM 18/41/2010 OM031:00/2010

Asia: LAUSUNTO TODISTELUTOIMIKUNNAN MIETINNÖSTÄ TODISTELU YLEISISSÄ
TUOMIOISTUIMISSA

1.Yleistä

Rovaniemen hovioikeus kiittää tilaisuudesta antaa lausunto tästä tuomioistuimien työn kannalta keskeisestä ja tärkeästä mietinnöstä. Päällimmäisenä havaintona on, että uudistuksen painopiste on todistelua koskevan lainsäädännön kokoamisessa ja uudelleenjärjestelyssä. Uudistuksella pyritään säädöskokonaisuuden selkeyteen ja täsmällisyyteen sekä säännösten soveltamista helpottaviin lakisystemaattisiin ja lakitekniisiin ratkaisuihin. Tavoite on sinänsä oikea ja hyväksyttävä.

Tällaisella lainsäädännön selkeydestä ja täsmällisyydestä huolehtimisella on tärkeä merkitys uusien lakimiehiä ja tulevia tuomareita ajatellen, mutta nykyisille lainkäyttäjille säännösten uudelleenjärjestelyt ilman sisällöllisiä muutoksia aiheuttavat työtä ja tulkintaongelmia, kun uusia pykälä joudutaan etsimään, vakiintuneita tulkintalinjoja pohtimaan ja usein kiireisessä tilanteessa miettimään, soveltuuko uuden säännöksen sanamuoto esillä olevaan tapaukseen. Tuomareiden ja muiden lainkäyttäjien uuden lainsäädännön opettelemiseksi tekemä työ olisi syytä huomioida esityksen taloudellisissa vaikutuksissa. Kysymys ei ole vain tuomareiden koulutuksesta aiheutuvista kerätyksistä, kuten esityksen vaikutuksissa todetaan, vaan tuomareilta ja muilta lainkäyttäjiltä vaadittavasta usean päivän työpanoksesta uuden lainsäädännön opettelemiseksi.

Toimikunta on ansiokkaasti koonnut ja perustellut todistus-oikeutemme keskeisiä kysymyksiä, joista oikeustieteessämme on keskusteltu varsin vähän. Tällaisia hyviä päivityksiä ovat esimerkiksi todistustaakkaa, todistusharkintaa ja näyttökynnystä koskevat ehdotukset ja niitä koskevat perustelut. Näissä kysymyksissä lainsäädäntöä on päivitetty suhteessa kansainväliseen ihmisoikeussäätelyyn ja moderniin pohjoismaiseen oikeuteen. Myös todisteiden hyödyntämiskiellossa johtoa on haettu ihmisoikeussäätelystä, mutta siltä osin oikeusohje jää jossakin määrin epätasmalliseksi

ja harkinnanvaraiseksi (ehdotettu 17 luvun 25 §). Viime aikoina on nimittäin ollut havaittavissa, että laillisessa kuuntelussa saadun ns. ylijäämätiedon perusteella nostetaan entistä enemmän syyteitä. Menettelyn tarkoituksenmukaisuutta voi kysyä, kun törkeästä huumausainerikoksesta tuomionsa kärsinyttä vuosien päästä syytetään varastetun moottorikelkan ostamisesta tiedoilla, jotka on saatu huumausainerikosta tutkittaessa. Sama kysymys liittyy esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseen.

Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, tulisiko rikoksesta epäillyn esitutkintakertomuksen hyödyntämiseen liittyen tehdä esitutkintalakiin Poliisihallituksen 9.10.2012 päiväämässä kirjeessä esitutkinnan suorittajille annetun ohjeistuksen mukaiset muutokset itsekriminointisuojan ilmoittamisesta epäillylle.

Ehdotuksessa luovuttaisiin tuomioistuimen päätösvallasta nimetä "aito" asiantuntija. Kuten muidenkin todistuskeinojen osalta vastuu näytön hankkimisesta olisi pääsääntöisesti asianosaisilla. Tuomioistuin voisi edelleen oma-aloitteisesti hankkia asiantuntijanäyttöä indispositiivisissa riita-asioissa ja eräin rajoituksin rikosasioissa. Hovioikeus saattaa kuitenkin harkittavaksi uudistuksen jatkovalmistelussa, pitäisikö tiettyjen dispositiivisten riita-asioiden oikeudenkäynneissä lähtökohteisesti asianomaisten säännösten harkinnanvaraisuutta lisäämällä käyttää vain tuomioistuinten hyväksymiä ja määräämiä asiantuntijoita, jotka ilmenisivät auktorisoiduista asiantuntijaluetteloista. Erityisesti oikeuden määräämillä asiantuntijoilla olisi merkitystä hometaloriidoissa ja muissa asuntokauppariidoissa. Tämänkaltaisia riita-asioita on tuomioistuimissa ollut ja tulee jatkossakin olemaan vireillä varsin paljon. Lähes poikkeuksetta näissä asioissa "marssitetaan" oikeussaleihin asiantuntijanäyttöä puolin ja toisin ja jo tästäkin syystä oikeudenkäyntikulut saattavat nousta kohuttomiksi ja hyvin usein suuremmiksi kuin varsinainen riidan kohde, esimerkiksi vaatimus hinanalennuksesta. Asiantuntijatodistelun kehittämistä tähän suuntaan on pohdittu oikeusministeriön oikeusturvaohjelmassa.

Rovaniemen hovioikeuden tuomiopiiri on hovioikeuksien tuomiopiireistä laajin. Etäisyys Utsjoelta Ylivieska-Raahan käräjäoikeuden eteläisimpään kuntaan Reisjärvelle on noin 900 kilometriä. Hovioikeuden työtä oikeudenhoidon tarkoituksenmukaiseksi järjestämiseksi on viime vuosina helpottanut toimiva videokonferenssijärjestelmä, jota Rovaniemen hovioikeus hyödyntää työssään päivittäin. Suullisen todistelun arviointi onnistuu videon kautta yhtä hyvin kuin paikalla olevien kuuleminen, sillä videolaitteiston äänentoisto on jopa parempi kuin nykyinen saliakustiikka. Hovioikeus pyytää lainsäädännön jatkovalmistelussa varmistamaan videokonferenssin käytön laajentamisen niin, että asianosaiset ja tarvittaessa muutkin oikeudenkäynnissä kuultavat voisivat olla läsnä oikeudenkäynnissä videon välityksellä. Lisäksi hovioikeus pyytää harkitsemaan, voitaisiinko lain sanontaa muuttaa videon käyttöä rajoittavasta sitä suosivaksi. Videokonferenssia pitäisi voida

käyttää aina kun se on käytettävissä, ellei joku erityinen syy puhu sitä vastaan. Esimerkiksi suppeissa pääkäsittelyissä, joissa ei oteta todistelua vastaan, edellä kuvattua videokonferenssia voitaisiin hyödyntää nykyistä käytäntöä selvästi enemmän. Samoin tilanteessa, jossa pääkäsittelyyn saapumatta jäänyt kuultava on määrätty tuotavaksi ja etsintäkuulutettu, olisi sekä kiinniotetun vapaudenmenetystä että kustannuksia ajatellen mielekäästä, että jatkokäsittely voitaisiin pitää videon välityksellä esimerkiksi niin, että asianomainen avustajineen ja hänen vastapuolensa olisivat videon päässä Oulussa ja hovioikeus istuntosalissa Rovaniemellä. Usein nimittäin on kysymys vain tämän kuultavan kuulemisesta ja loppulausunnoista. Samalla tavoin puhelimen käytön pitäisi todistelutarkoituksessa olla mahdollista aina, kun hovioikeus katsoo sen soveliaaksi.

Hovioikeus toteaa, että tästä lainvalmistelutyöstä erillisenä uudistushankkeena on jo pitkään ollut valmisteille video-oikeudenkäyntejä mahdollistavien oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja muiden oikeudenkäymiskaaren lukujen säännösten tarkistaminen. Tämä tarkistamistyö tulisi tarvittavine säädösmuutoksineen saattaa tämän kokonaisuudistuksen toteutusta ripeämmällä aikataululla päätökseen.

Hovioikeus kiinnittää huomiota lisäksi siihen, että ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 8.11.2012 asiassa *Neziraj vs. Saksa* saattaa aiheuttaa sen, että hovioikeus ei voi enää jatkossa jättää valitusta pääkäsittelyn kohteena olevilta osin sillensä tilanteissa, joissa valittajana oleva vastaaja ei ole saapunut henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, mutta avustaja on paikalla. Näissä tilanteissa ja poissaolotilanteissa laajemminkin olisi oltava mahdollista kuunnella vastaajan tai vastaavasti jonkun muun käräjäoikeudessa antama kertomus näyttönä asiassa edellyttäen, että vastaajan vastakuulustelu-oikeus on toteutunut prosessin aikaisemmassa vaiheessa. Ongelmalliseksi asian käsitteleminen todistelun osalta voi muodostua myös sen vuoksi, että poissa oleva vastaaja on kutsuttu paikalle uhalla, että valitus jätetään pääkäsittelyn kohteena olevilta osin sillensä. Tulisiko poissaolouhkia uudistaa?

2. Yksityiskohtaisia huomioita

OK 17 luku 1-2 §

Vapaan todistelun, todistustaakan ja näyttökynnyksen osalta toimikunta on tehnyt ansiokasta työtä. "Riittävä näyttö" riita-asioiden näyttökynnyksenä tosin jää perusteiltaan epäselväksi ja todistustaakan jakautumista koskeva säännös ohjelmaluonteiseksi, sillä sekä näyttökynnys että todistustaakka määräytynevät riita-asioissa ennen muuta asian aineellisoikeudellisen laadun mukaan.

OK 17 luku 17 § 3 momentti

Todistajana kuultavan vastaajalle läheisen asianomistajan kieltäytymisoikeus on puhuttanut toimikunnan jäseniä, kuten Markku Fredmanin eriävä mielipide osoittaa. Asiassa on sekä kieltäytymisoikeutta puoltavia että sitä vastaan puhuvia näkökohtia. Hovioikeus katsoo, että toimikunnan enemmistön esitykset, jotka noudattavat oikeuskäytännössä omaksuttua kantaa, ovat hyvin perusteltuja ja kannatettavia.

OK 17 luku 24 § 2 momentti 2 kohta ja 3 kohta

Toimikunta on ehdottanut, että todisteena voitaisiin seksuaalirikosasioissa käyttää asianomistajan esitutkintakertomuksen kuva- ja äänitallennetta ilman että asianomistajaa itseään kuultaisiin oikeudenkäynnissä. Hovioikeus katsoo kuitenkin, että asianomistajan henkilökohtaisen kuulemisen oikeudenkäynnissä pitäisi edelleen olla pääsääntö ja välillisiin menetelmiin turvauduttaisiin poikkeuksellisesti ja vain silloin, kun siihen on aihetta. Fredman on eriävässä mielipiteessä esittänyt tärkeitä näkökohtia vastakuulustelu-oikeuden toteuttamisesta.

Ehdotettua 3 kohdan sääntelyä hovioikeus pitää hyvänä. Tavoittamatta jääneen henkilön esitutkintakertomusta tai käräjäoikeuden kertomuksen nauhoitusta pitäisi voida käyttää, kun asian ratkaisemista ei ole syytä pitkittää. Sana "tavoittamatta" on vaikeaselkoinen. Hovioikeudessa säännöstä pitäisi voida soveltaa kaikissa niissä tilanteissa, joissa asianomaista ei tavoiteta hänen ilmoittamastaan prosessiosoitteesta tai hän ei noudata asianmukaista kutsua saapua hovioikeuteen kuultavaksi edellyttäen, että vastaajan vastakuulustelu-oikeus on toteutunut prosessin aikaisemmassa vaiheessa.

OK 17 luku 33 §

Anonyymin todistelun käytännön toteutuksen osalta hovioikeus kiinnittää huomiota anonyymin todistajan kutsumiseen pääkäsittelyyn tilanteessa, jossa asiaa käsittelevällä tuomioistuimella ei ole tietoa anonyymin todistajan henkilöllisyydestä. Miten kutsu annetaan tuomioistuimen toimesta tiedoksi?

OK 17 luvun 40 §

Oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 7 §:n nojalla tuomioistuimen on merkittävä pöytäkirjaan katselmusta toimittaessaan tekemänsä havainnot. Toimikunta ei ehdottane tähän muutosta. Lainkäyttäjä joutuu kuitenkin joskus miettimään, millä perusteellisuudella nuo havainnot olisi kirjattava ja onko tuomion perusteeksi otettava katselmuksessa tehdyt välittömät havainnot, mikä sopisi vapaaseen todistusharkintaan, vai katselmuksesta pöytäkirjaan tehdyt merkinnät? Hovioikeus saattaa mietinnön jatkovalmistelussa harkittavaksi, olisiko havaintojen kirjaamisen sijasta katselmuksen ulkoiseen kulkuun liittyvien seikkojen pöytäkirjaaminen riittävää.

OK 17 luku 65 §

Ehdotetun säännöksen 2 momentin mukaan jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat todistajalle maksettavasta korvauksesta yhteisvastuullisesti. Hovioikeudessa on keskusteltu siitä, miten todistajan palkkio määrätään siinä tilanteessa, kun toinen todistajan nimennyt asianosainen saa oikeusapua ja toinen ei. Tähän ei lainsäädännöstä löydy selkeää vastausta.

Muilta osin hovioikeudella ei ole huomautettavaa tai lausuttavaa todistelutoimikunnan mietinnöstä. Todistelua koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus on tarpeen ja se tulisi toteuttaa mahdollisimman pian.

Rovaniemellä 31.1.2013

Esko Oikarinen
hovioikeuden presidentti

Lausunnon ovat valmistelleet

Sakari Laukkanen
hovioikeudenneuvos

Liisa Rintala
hovioikeudenneuvos